

Melinda Román Nuñez
kaffeodlare, Peru

En varas verkliga pris

Studiehandledning för lärande i grupp

Innehållsförteckning

Om studiehandledningen.....	3
Om Fairtrade.....	3
Till ledaren	4
Att vara ledare i studieträffarna.....	4
Efter avslutade studieträffar.....	4
Studieträff 1: Varför behövs Fairtrade?	5
Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion	5
Moment 2: Dilemma - Marängsviss.....	5
Moment 3: Quiz.....	6
Moment 4: Diskussion - Bomullsodlarnas barn.....	6
Studieträff 2: Fattigdomsbekämpning.....	7
Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion	7
Moment 2: Dilemma - Eftermiddagsfikan	7
Moment 3: Quiz.....	8
Moment 4: Diskussion - Hur prioriterar du?	8
Studieträff 3: Rättvis klimatomställning	10
Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion	10
Moment 2: Dilemma - Klimatförnekaren.....	10
Moment 3: Quiz.....	11
Moment 4: Diskussion - Rangordna påståendena	11
Valbara fördjupningar	12
Fördjupning 1: Världskartan.....	12
Fördjupning 2: Matdetektiven.....	13
Fördjupning 3: På spåret.....	14
Fördjupning 4: Matsedeln	15
Bilaga 1: Facit för studiehandledningens olika quiz	16
Bilaga 2: Prioriteringslista	19
Bilaga 3: Påståenden till övning.....	20
Bilaga 4: Världskarta	21
Bilaga 5: Matsedeln.....	22

Om studiehandledningen

En varas verkliga pris är en studiehandledning som ger deltagarna en fördjupad förståelse för hur vår konsumtion hänger samman med globala frågor som fattigdom, mänskliga rättigheter och klimatförändringar. Under utbildningens tre träffar utforskas dessa frågor genom gemensamt lärande, där deltagarna steg för steg fördjupar sig i både utmaningar och lösningar inom global handel.

Utbildningen varvar fakta, filmklipp, dilemman, quiz och diskussionsövningar för att skapa engagemang och reflektion. Centrala teman är varför Fairtrade behövs, hur levnadslön och levnadsinkomst bidrar till fattigdomsbekämpning samt varför en rättvis klimatomställning är avgörande – och hur vi alla kan vara en del av den. Studiehandledningen har också fyra fördjupningar om du önskar arrangera fler eller längre träffar än de som presenteras i studiehandledningen.

Studiehandledningen riktar sig till målgruppen 15 år och äldre.

Om Fairtrade

Vi som står bakom studiehandledningen "En varas verkliga pris" är Föreningen för Fairtrade Sverige.

Fairtrade är en organisation som med olika verktyg arbetar för att förbättra småskaliga odlares villkor och möjligheter att långsiktigt stärka sina arbets- och levnadsvillkor genom en mer hållbar handel. Genom Fairtrades certifiering får odlare tillgång till minimipriser som ger en större ekonomisk trygghet, samt en Fairtrade-premie som kan investeras i exempelvis produktionsutveckling, hälsovård, utbildning och lokalsamhällets behov. Certifieringen bidrar också till stärkt organisering, ökat inflytande och förbättrade arbetsvillkor. Sammantaget ger detta odlare bättre förutsättningar att stå starkare i globala värdekedjor som ofta präglas av maktobalans och prispress.

I arbetet för en mer hållbar handel är det viktigt att bygga kunskap och förståelse hos såväl konsumenter som beslutsfattare för hur vår konsumtion påverkar vår omvärld. Därför jobbar vi mycket med engagemangs-, kommunikations- och påverkansarbete. Centralt i detta arbete är diplomeringen Fairtrade City respektive Fairtrade Region, samverkan med Fairtrades medlemsorganisationer och arbetet med att utveckla nya samarbeten. Denna studiehandledning är en viktig del av Fairtrades folkbildande arbete.

Till ledaren

Som kursledare får du stöd i form av färdiga upplägg, diskussionsfrågor och bakgrundsinformation. Materialet är utformat för att främja samtal, olika perspektiv och gemensamt lärande, snarare än att ge färdiga svar. Målet är att deltagarna ska lämna utbildningen med ökad kunskap om hur vår konsumtion hänger samman med global utveckling, fördjupad förståelse för Fairtrades roll och stärkt handlingskraft i vardagen.

Att vara ledare i studieträffarna

Din ledarroll innebär att du med stöd i studiehandledningen leder gruppen och fångar upp de erfarenheter och frågor som deltagarna bär med sig. Som ledare är du på ett sätt "en i gruppen" men har en särskild roll och ansvar för att studieträffarna genomförs som det är tänkt.

För att leda en grupp genom vår studiehandledning behöver du inte vara någon expert på Fairtrade. Vi rekommenderar dock att du förbereder dig genom att läsa igenom studiehandledningen samt genomgå Fairtrades digitala utbildning *En varas verkliga pris* innan den första studieträffen.

Efter avslutade studieträffar

När ni genomfört samtliga träffar och är klara med studiehandledningen har ni rätt till ett kursintyg. Du mejlar då in deltagarnas namn och e-post till Fairtrade via utbildning@fairtrade.se och får kursintygen skickade till din e-post.

Lärare vid premiumfinansierad skola, Kenya. Fotograf: Stanislav Komínek

Studieträff 1: Varför behövs Fairtrade?

Tid: 45 – 60 minuter

Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion

Börja med att visa filmen: "Omvärldsutblick – därför behövs Fairtrade" för deltagarna i helgrupp för att sedan diskutera filmens innehåll med dem. Kände de till de utmaningar som presenteras sedan innan? Vad överraskade dem mest? Vilken känsla lämnas de med?

Visa sedan även följande två filmer: "Fairtrade - en internationell och oberoende tredjepartscertifiering" och "Fairtrades odlare berättar".

Filmerna återfinns i denna mapp:

[En varas verkliga pris \(Filmer till studiehandledningen\)](#)

Filmerna ovan ger deltagarna en kontext för de ämnen som studiehandledningen berör och ger ett bra underlag för efterföljande diskussioner. Läs upp dilemman nedan och låt gruppen diskutera.

Moment 2: Dilemma - Marängsviss

Du är i affären med en vän. Ni ska handla till en middag och dela på kostnaden. Till kaffet blir det en dessertklassiker, marängsviss. Till den behövs bland annat bananer, kakao, glass och kaffe. Du har kunskap om hur Fairtrade fungerar och har för vana att välja schyssta produkter, men din vän vill att ni väljer de billigaste alternativen.

Hur argumenterar du för att välja de Fairtrade-märkta alternativen då ni köper ert kaffe respektive ingredienser till er marängsviss? Vad säger du till din vän?

Stöd till kursledaren

Låt deltagarna diskutera parvis i 3 minuter. Låt varje par berätta hur de skulle ha svarat. För att avsluta och knyta ihop diskussionen kan du gärna luta dig mot följande argument.

Att välja Fairtrade-märkta produkter påverkar odlarnas vardag på ett positivt sätt bland annat genom att:

- det finns ett garanterat minimipris så att odlarna har en säker inkomst även om världsmarknadspriserna sjunker
- Fairtrades premium möjliggör investeringar lokalt
- möjliggör att barn får gå i skolan istället för att jobba på fälten.

Moment 3: Quiz

Läs upp frågorna och låt deltagarna svara skriftligt i par. Uppmana deltagarna att först gissa och sedan ta reda på svaret.

1. Vilka länder importerar Sverige kakao ifrån?
2. Vilka länder importerar Sverige bananer ifrån?
3. Vilka länder importerar Sverige kaffe ifrån?
4. Hur mycket kostar ett kg kakao?
5. Hur mycket kostar ett kg bananer?
6. Hur mycket kostar ett paket kaffe?
7. Hur stor är prisskillnaden för dessa tre råvaror mellan en Fairtrade-märkt produkt och en produkt utan märkning?
8. Vad möjliggör den extra betalningen för en Fairtrade-märkt vara för odlaren bakom produkten?
9. Hur många procent av en banans pris går till arbetaren?
10. Hur många bananer äter en svensk i genomsnitt per år?

Facit på ovan quiz återfinns i Bilaga 1. Rätta och diskutera svaren tillsammans.

Moment 4: Diskussion - Bomullsodlarnas barn

Till denna övning behöver du post-it lappar och pennor. Börja med att visa filmen "Bomullsodlarnas barn fick en ny skola tack vare Fairtrade-premien".

Filmen återfinns i denna mapp:

[En varas verkliga pris \(Filmer till studiehandledningen\)](#)

Dela sedan ut post it-lappar till alla deltagare. Presentera frågorna nedan en i taget och låt deltagarna skriva några ord eller meningar på varje fråga.

1. Reflektera kring din egen skolgång. Vad har utbildning betytt för dig?
2. Hur hade ditt liv påverkats om du inte hade gått i skolan?
3. På vilket sätt kan utbildning vara en väg ut ur fattigdom?

Sätt upp samtliga lappar som hör till varje fråga på en vägg. Gå igenom svaren och diskutera om det saknas någon aspekt på fråga 3. Var deltagarna överens? Vilka perspektiv är återkommande?

Stöd till kursledaren

- Utan utbildning är det svårt att få ett jobb med högre lön.
- Utbildning möjliggör framtidstro och personlig utveckling.
- En utbildad befolkning bidrar till ett lands utveckling.
- Utbildning ger kvinnor större makt över sitt eget liv.
- Flickor som utbildar sig undviker oftare tidig graviditet och barnäktenskap.
- Barn som går i skola får ofta ett mål mat under skoltid.

Studieträff 2: Fattigdomsbekämpning

Tid: 45 – 60 minuter

Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion

Börja med att visa filmen "Utbredd fattigdom inom det globala jordbruket". Diskutera filmens innehåll med deltagarna. Visste de att fattigdomen är så utbredd inom det globala jordbruket? Be gruppens deltagare reflektera kring följande påstående: Är det rimligt att de som odlar världens mat, inte själva kan äta sig mätta?

Följ upp reflektionerna med att visa filmen "Barnarbete inom jordbrukssektorn". Visste deltagarna att barnarbete är så vanligt inom det globala jordbruket?

Filmerna återfinns i denna mapp:

[☐ En varas verkliga pris \(Filmer till studiehandledningen\)](#)

Filmerna ovan ger, tillsammans med innehållet i "Studieträff 1", ett bra underlag för att diskutera dilemmat nedan.

Moment 2: Dilemma - Eftermiddagsfikan

Du delar en kopp kaffe med några av dina vänner. Plötsligt uppstår en livlig diskussion om huruvida Fairtrade faktiskt gör någon skillnad. En vän säger bestämt att alla rättvisemärkningar bara är fejk, för det har hen läst på Internet. Dessutom är det fruktansvärt dyrt och ger ingen effekt överhuvudtaget.

Du har gått Fairtrades digitala utbildning "En varas verkliga pris" och vet bättre. Hur svarar du din vän?

Stöd till kursledaren

Låt deltagarna diskutera parvis i 3 minuter. Låt varje par berätta hur de skulle ha svarat.

Använd gärna dessa argument för att knyta ihop diskussionen:

- Hälften av alla fattiga i världen är barn.
- 140 miljoner barn arbetar globalt.
- De flesta barn arbetar inom jordbruket.
- Utbildning kan lyfta människor ur fattigdom.
- Fairtrade ger familjer ekonomisk möjlighet att låta sina barn gå i skolan.

Moment 3: Quiz

Läs upp frågorna och låt deltagarna svara skriftligt i par. Uppmana deltagarna att först gissa och sedan ta reda på svaret.

1. Hur många människor räknas som fattiga i världen?
2. Hur stor andel av alla världens fattiga är barn?
3. Vad är extrem fattigdom?
4. Vad är relativ fattigdom?
5. Inom vilken yrkessektor sker det mesta av barnarbetet?
6. Vad betyder levnadslön?
7. Varför bör man säga "länder med utbredd fattigdom" i stället för "fattiga länder"?

Moment 4: Diskussion - Hur prioriterar du?

Till denna övning behöver du prioriteringslistor och pennor. Du finner prioriteringslistan såväl på nästa sida som i bilaga 2 om du önskar skriva ut den.

Stöd till kursledaren:

Det är viktigt att deltagarna får en grundläggande förståelse för begreppen levnadslön respektive levnadsinkomst. Den ger du dem via underlaget nedan.

Anställda i globala leverantörsled för riskråvaror som kaffe, kakao, bananer och bomull tjänar ofta knappt hälften av vad som krävs för att uppnå en värdig levnadsstandard, och småskaliga odlare lever i många fall under fattigdomsgränsen. För människor i fattigdom innebär detta att de tvingas prioritera bort grundläggande behov som mat, hälsa och utbildning – trots att rätten till en tillräcklig levnadsstandard är en mänsklig rättighet.

Mot denna bakgrund arbetar Fairtrade för levnadslön och levnadsinkomst. Genom att bidra till att arbetstagare får en lön som täcker grundläggande behov och att småskaliga odlare får en inkomst som går att leva på, bidrar Fairtrade till att minska fattigdom, stärka mänskliga rättigheter och skapa mer rättvisa och hållbara globala leverantörskedjor.

I prioriteringslistan nedan delas de grundläggande behov som tillgodoses via en levnadslön respektive levnadsinkomst. Dela ut prioriteringslistan och ställ frågan: Vilka fem saker skulle ni välja om ni var tvungna att prioritera?

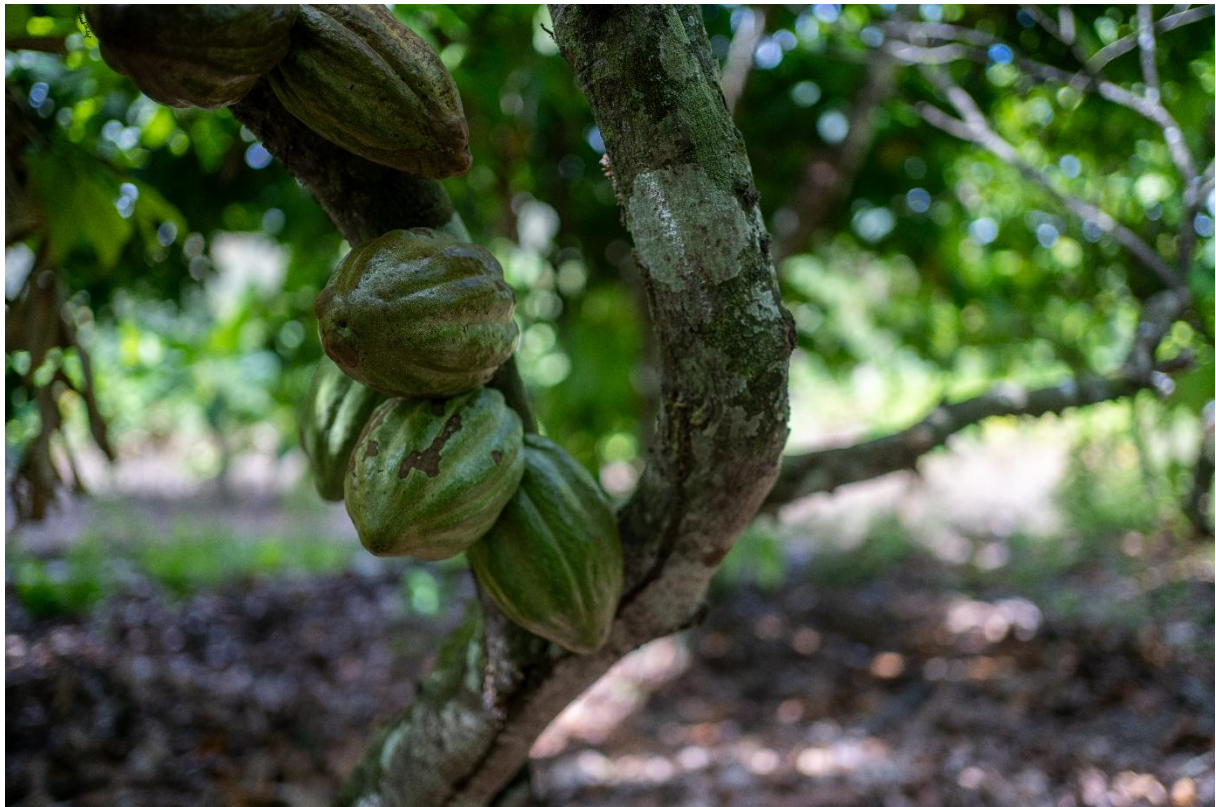
Dela in deltagarna i lagom stora grupper (till exempel tre och tre). Låt dem motivera sina val.

Prioriteringslista:

- Näringsriktig mat
- Rent dricksvatten
- Värdig bostad
- Utbildning
- Hälsovård
- Personlig hygien
- Transporter
- Kläder och skor
- Informationstjänster
- Fritidsaktiviteter
- Buffert för oväntade händelser.

Avsluta med en diskussion där deltagarna jämför sina fem val med varandra.

- Var det svårt att välja?
- Var ni överens?
- Vad kan vi lära oss av att ta del av andra människors levnadssätt?

Kakaofrukt, Peru. Fotograf: Fairtrade Sverige

Studieträff 3: Rättvis klimatomställning

Tid: 45–60 minuter

Moment 1: Filmvisning och gemensam reflektion

Börja med att visa filmen "Hur klimatförändringar påverkar jordbruket globalt" för att ge deltagarna en kontext att utgå ifrån.

Visa därefter "Risodlare i norra Indien har utbildats i ekologiskt jordbruk", för att synliggöra hur Fairtrade stöttar odlarna i att möta klimatförändringarna.

Filmerna återfinns i denna mapp:

[☐ En varas verkliga pris \(Filmer till studiehandledningen\)](#)

Filmerna ovan ger ett bra underlag för att diskutera nedan dilemma.

Moment 2: Dilemma - Klimatförnekaren

Du sitter på ett tåg på väg till jobbet. Du hör en diskussion mellan två ungdomar. De pratar om klimatet. Den ena säger att klimatkrisen bara är överdriven politik som skapar ångest och dålig ekonomi. Personen fortsätter med att säga att vi i vår del av världen inte på något sätt kan påverka vad som händer i andra delar av världen. Vi är så få som bor i Sverige. Vad spelar det vi gör här för roll?

Hur skulle du bemöta dessa argument? Hur kan du ge en mer hoppfull beskrivning av verkligheten?

Stöd till kursledaren

Låt deltagarna diskutera parvis i 3 minuter och därefter dela hur de skulle svara.

Använd gärna dessa argument för att knyta ihop diskussionen:

- Våra konsumtionsvanor påverkar andra delar av världen.
- Genom att köpa Fairtrade-märkta produkter hjälper du odlare.
- Fairtrades premie investeras ofta i klimatförbättrande åtgärder.
- Sveriges klimatavtryck är stort och därför har vi ett ansvar.
- Sverige är stora konsumenter av kaffe, bananer, te, bomull och kakao.
- Att ta hand om framtidens miljö är bättre för ekonomin i det långa loppet.

Moment 3: Quiz

Läs upp frågorna och låt deltagarna svara skriftligt i par. Uppmana deltagarna att först gissa och sedan ta reda på svaret.

1. Vad är en monokultur?
2. Hur stor andel av världens jordbruk är småskaliga?
3. Hur många djurarter och växter är utrotningshotade inom ett par årtionden?
4. Vi lever i den sjätte massutrotningen, vilken var den senaste?
5. Vad är skillnaden mellan den förra massutrotningen och den vi står inför i dag?
6. Vilken grupp av människor är mest påverkade av klimatförändringar?
7. Vilken grupp av människor bidrar mest till en varmare planet?
8. Vad innebär en rättvis klimatomställning?

Moment 4: Diskussion - Rangordna påståendena

Till denna övning behöver du skriva ut listan med påståenden (bilaga 3) och pennor. Be deltagarna rangordna de tio påståendena utifrån hur väl de stämmer överens med deras egen uppfattning. Deltagarna sätter siffran 10 på det påstående som stämmer bäst och siffran 1 på det påstående som stämmer minst. Använd varje siffra endast en gång. Alla deltagare jobbar individuellt.

- Ingen ska behöva betala priset för en kris de inte själva har orsakat.
- Klimaträttvisa är ett problem som kan lösas genom lagstiftning.
- Företagen bär ansvaret för att betala levnadslön till sina arbetare.
- Konsumenter bär ansvaret att ta reda på hur en vara produceras.
- Klimaträttvisa bör prioriteras mer inom svensk handel.
- Fairtrade är en viktig aktör som gör skillnad.
- Ökad tillväxt är den bästa fattigdomsbekämpningen.
- Den fria marknaden ska bestämma en varas pris.
- Det bästa för miljöns skull är att handla lokalt.
- Ansvar för klimaträttvisa ligger främst på politisk nivå.

Efter att deltagarna gjort sina prioriteringar får de jämföra sina resultat. Var de överens? Hur skilde sig svaren åt?

Följ upp ovan diskussionsövning med att se filmen "Behovet av en rättvis klimatomställning". Filmen återfinns i denna mapp:

[En varas verkliga pris \(Filmer till studiehandledningen\)](#)

Reflektera därefter tillsammans kring följande två frågor:

- Påverkade filmen er syn på frågan om klimaträttvisa?
- Hur ser deltagarna att de kan bidra till förändring?

Valbara fördjupningar

För er som vill fördjupa er ytterligare i frågor om global handel och hur Fairtrade arbetar för att göra den mer hållbar finns här ett antal valbara fördjupningar. De passar också för er som planerar en studiecirkel med fler eller längre träffar än de i denna studiehandledning. Fördjupningarna bygger vidare på studiehandledningens teman och ger möjlighet att utforska innehållet på nya sätt – genom reflektion, eget undersökande och gemensamt lärande.

Övningarna kan genomföras fristående eller kombineras med varandra, beroende på gruppens intresse och tillgänglig tid. Syftet är att fördjupa förståelsen för hur våra konsumtionsval hänger samman med människors livsvillkor och globala utmaningar, samt att stärka deltagarnas förmåga att se sin egen roll i arbetet för en mer rättvis och hållbar värld.

Fördjupning 1: Världskartan

Tid: 45–60 minuter

Till denna övning behöver du världskartor (utskrivna blindkartor, se bilaga 4), färgpennor och en kartbok.

Stöd till kursledaren

Be deltagarna ta reda på var i världen det odlas bananer, kakao och kaffe. Låt deltagarna välja tre färger, en färg per produkt. Färglägg sedan så att produkterna hamnar rätt på kartan.

Tips: Ni kan besöka Fairtrades Risk map, för att snabbt få en överblick över vad som produceras var i världen – och då även öka er förståelse för de risker som finns kopplade till dessa råvaror. Den återfinns här: <http://www.fairtrade.net/se-sv/om-fairtrade/sa-gor-vi-skillnad/vara-verktyg/risk-map.html>

Diskutera gemensamt följande frågor:

1. Vad har länderna på er karta gemensamt?
2. Var det något land som du inte hade koll på?
3. Kaffepriset stiger på grund av klimatförändringar. Hur mycket kaffe dricker du? Hur mycket skulle du vara beredd att betala för ett paket kaffe?

Fördjupning 2: Matdetektiven

Tid: 100 minuter. (40 minuter för del 1, 60 minuter för del 2.)

Till denna övning behöver du en mobiltelefon, en penna och ett anteckningsblock.

Den här uppgiften består av två delar. I den första uppmanas deltagarna att bli matdetektiver och på egen hand förbereda sig inför del två, vilket är en presentation i helgrupp. Som matdetektiv besöker deltagaren sin lokala matbutik och undersöker följande:

- Hur många Fairtrade-märkta produkter finner de totalt?
- Vad är prisskillnaden mellan Fairtrade-märkta produkter och de billigaste alternativen i matbutiken?
- Hur marknadsförs Fairtrade av matbutiken?
- Känner de anställda i mataffären till Fairtrade-certifieringen?
Om ja, vad vet de om Fairtrade?

Låt deltagarna presentera sina resultat från undersökningen för gruppen och låt dem diskutera hur deras svar överensstämmer eller skiljer sig åt. Be dem sedan reflektera kring varför det kan finnas en prisskillnad mellan Fairtrade-märkta produkter och de billigaste alternativen. Vad möjliggör de extra kronor de betalar?

Konsument i butik, Sverige. Fotograf: Fairtrade Sverige.

Fördjupning 3: På spåret

Vilken kunskap finns egentligen om Sveriges stora importländer, som vi till exempel köper bananer, kaffe, bomull och kakao ifrån? Låt deltagarna vara med i *På spåret*. Läs upp nivåerna en i taget och låt deltagarna räcka upp handen och skriva ner svaret när de kan. Svaret är ett land och ledtrådarna som knyter an till landet är markerade med kursivt alternativt förklarade under påståendet.

Låt oss börja! Vart är vi på väg?

10 poäng

Vi reser mot ett litet spansktalande land med vacker natur och högkvalitativt kaffe, känt för sin *rika* smak. Landet gränsar till Karibiska havet i öst och till Stilla havet i väst.

8 poäng

Gillar du att surfa har du kommit till rätt land. Förutom gott kaffe och surfing är landet också känt för sin nationalrätt *gallo pinto* – en klassisk rätt med ris och bönor som ofta äts till frukost.

6 poäng

Landet har ambitionen att bli världens första koldioxidneutrala land och har en mycket *rik kust*. Huvudstaden är en sann fröjd att vistas i om du gillar god juice.

4 poäng

Landets flagga är blå, vit och röd. Grannlandet i norr är Nicaragua och i söder gränsar landet mot Panama.

2 poäng

Det kostar mycket att resa hit för att det ligger så långt bort från Sverige. Men smakar det så kostar det. Kanske bara för de rika. Välkommen till Costa...

Valbar påbyggnadsuppgift

Låt deltagarna skapa en egen "På spåret-fråga", enskilt eller i par. De väljer ett land där Fairtrade-certifierade råvaror odlas och formulerar fem ledtrådar som stegvis gör det lättare att gissa landet. Nivåerna ska, likt ovan, vara 10, 8, 6, 4 och 2 poäng, där ledtråden på 10 poäng är svårast och ledtråden på 2 poäng är lättast. När frågorna är färdiga läser de upp dem för varandra, och övriga försöker gissa rätt land och ange på vilken poäng de svarar.

Fördjupning 4: Matsedeln

Sverige har förändrats mycket under de senaste 60 åren. I dag är vi vana vid att kunna köpa produkter från hela världen – men hur mycket har våra matvanor egentligen förändrats? Ett sätt att synliggöra hur globalt Sverige har blivit är att titta på det vi äter. I bilaga 5 finns en skolmatsedel från 1963. Jämför dess innehåll med den mat du själv åt eller äter i skolan.

Innan deltagarna påbörjar jämförelsen ber du dem gå in på Fairtrades hemsida och undersöka vilka produkter som kan certifieras enligt Fairtrades kriterier. Den kunskapen behövs för att kunna genomföra övningen på ett bra sätt.

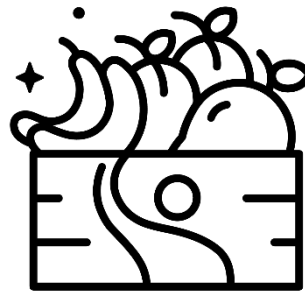
Länk: www.fairtrade.net/se-sv/produkter/produkter

Diskutera:

1. Hur skiljer sig matsedeln från 1963 från den mat du själv åt eller äter i skolan?
2. Vilka av Fairtrades råvaror kan du se i matsedeln från 1963, respektive vilka av Fairtrades råvaror var en del av dina skolmåltider?
3. Vilka produkter saknas helt i den äldre matsedeln jämfört med dina egna skolmåltider?
4. Ge exempel på hur mat från andra länder blivit en självklar del av svensk matkultur.

Ta även reda på när nedan produkter kom till Sverige. Tydliggör för gruppen innan ni startar, att samtliga alternativ är råvaror som kan vara Fairtrade-märkta.

- apelsiner
- bananer
- kaffe
- te
- kakao
- kokosmjölk
- svart- och vitpeppar
- honung
- ris
- quinoa

Reflektion:

Låt deltagarna reflektera kring följande frågor efter att de genomfört övningen:

- När du väljer mat i dag – vilka faktorer styr mest (pris, smak, vana, ursprung, miljö eller odlarnas villkor)?
- Vilka av dessa faktorer tror du var viktiga på 1960-talet?
- Vad skulle behöva förändras för att fler ska kunna välja Fairtrade-märkta produkter i vardagen?

Bilaga 1: Facit för studiehandledningens olika quiz

Quiz studieträff 1: Varför behövs Fairtrade?

Nedan presenteras svar på ställda frågor i quizet.

1. Vilka länder importerar Sverige kakao ifrån?

De länder som odlar kakao är Elfenbenskusten, Ghana, Ecuador, Peru, Togo och Guinea.

2. Vilka länder importerar Sverige bananer ifrån?

Sveriges vanligaste importländer gällande bananer är: Ecuador, Colombia, Costa Rica, Dominikanska republiken och Panama.

3. Vilka länder importerar Sverige kaffe ifrån?

Statistik varierar, men Sverige importerar kaffe ifrån många av världens största kaffeexportörer som Brasilien, Colombia, Vietnam och Etiopien.

4. Hur mycket kostar ett kg kakao?

Priset på ett kilo kakao i Sverige ligger ungefär på 200 kr (2025).

5. Hur mycket kostar ett kg bananer?

Det genomsnittliga bananpriset i Sverige är 22–25 kr per kilo i butik. Ekologiska och Fairtrade-märkta bananer är dyrare, ca 25–30 kr per kilo (Priset varierar också mellan butiker och säsong.)

6. Hur mycket kostar ett paket kaffe?

Ett paket kaffe i Sverige kostar mellan 75 – 120 kr beroende på märke, kvalitet och butik.

7. Hur stor är prisskillnaden mellan en Fairtrade-märkt produkt och en produkt utan märkning för dessa tre råvaror?

Fairtrade-märkta produkter brukar vara dyrare i butik, eftersom odlarna är garanterade ett minimipris samt en premie. Det är dock alltid butiken – inte Fairtrade, som prissätter sitt kaffe. En ytterligare orsak till att Fairtrade-kaffe ofta är dyrare än icke certifierat kaffe är för att det allt som oftast exkluderas från butikers kampanjerbjudande.

8. Vad möjliggör den extra betalningen för en Fairtrade-märkt vara för odlaren bakom produkten?

Utveckling av jordbruket - genom att odlare kan investera i sin verksamhet exempelvis genom att köpa in verktyg, gödsel eller bygga lagerlokaler; *sociala investeringar* - som till exempel finansiering av skolgång för barn; *infrastruktur* - till exempel bättre tillgång till rent vatten; *omställning till ekologisk odling och ekonomisk trygghet* - vilket minskar fattigdom.

9. Hur många procent av en banans pris går till arbetaren?

För bananer varierar ersättningen beroende på marknad och förhandling, men generellt är det en mycket liten del av slutpriset som når odlaren/arbetaren – ofta långt under 10 %.

10. Hur många bananer äter en svensk i genomsnitt per år?

Sveriges banankonsumtion per person är ca 100 bananer per person och år. Det motsvarar ungefär 17 kg bananer per person och år.

Quiz studieträff 2: Fattigdomsbekämpning

Nedan presenteras svar på ställda frågor i quizet.

1. Hur många räknas som fattiga i världen?

Omkring 800 miljoner människor lever i extrem fattigdom år 2025. Det motsvarar ungefär var tionde person i världen.

2. Hur stor andel av alla världens fattiga är barn?

Över 50 % (hälften) av alla som lever i fattigdom är barn under 18 år. Globalt lever cirka 584 miljoner barn i akut flerdimensionell fattigdom. I Sverige lever cirka 276 000 barn i barnfattigdom, enligt rapporter från 2025.

3. Vad är extrem fattigdom?

Extrem fattigdom definieras från och med juni 2025 som att leva på mindre än 3 dollar per dag.

4. Vad är relativ fattigdom?

Det innebär att man är fattig i förhållande till den övriga befolkningen i det land man lever i. Man har inte råd med det som anses vara en normal levnadsstandard i samhället, även om man har mer än 3 dollar om dagen.

5. Inom vilken yrkessektor sker det mesta av barnarbetet?

Det mesta av barnarbetet sker inom jordbrukssektorn (exempelvis vid odling av kakao och kaffe).

6. Vad betyder levnadslön?

En levnadslön är en lön som räcker för att täcka en anställd och dennes familjs grundläggande behov, såsom mat, bostad, kläder, utbildning och sjukvård, samt ger ett litet sparande för oförutsedda utgifter.

7. Varför bör man säga "länder med utbredd fattigdom" i stället för "fattiga länder"?

För att betona att det är människorna i landet som lever i fattigdom och inte att landet som helhet saknar resurser eller potential. Det undviker att stämpla hela nationer som "fattiga" och erkänner att rikedom ofta finns i landet men är ojämnt fördelad.

Quiz studieträff 3: Rättvis klimatomställning

Nedan presenteras svar på ställda frågor i quizet.

1. Vad är en monokultur?

En monokultur innebär att man odlar en enda gröda (till exempel bananer, kaffe eller vete) på stora ytor, ofta år efter år. En monokultur minskar biologisk mångfald, gör grödor mer sårbara för sjukdomar och skadedjur, leder till ökat användande av bekämpningsmedel och konstgödsel, utarmar jordens näringsämnen, ökar risken för erosion och klimatpåverkan.

2. Hur stor andel av världens jordbruk är småskaliga?

Cirka 70 % av världens jordbruk är småskaliga, och dessa står för en stor del av världens livsmedelsproduktion.

3. Hur många djurarter och växter är utrotningshotade inom ett par årtionden?

Ungefär 1 miljon arter riskerar att dö ut inom de kommande årtiondena om utvecklingen fortsätter.

4. Vi lever i den sjätte massutrotningen, vilken var den senaste?

Den senaste massutrotningen var för cirka 66 miljoner år sedan, då dinosaurierna dog ut.

5. Vad är skillnaden mellan den förra massutrotningen och den vi står inför idag?

- Den förra orsakades sannolikt av naturliga händelser.
- Den nuvarande orsakas av människan, genom klimatförändringar, avskogning, miljögifter, överfiske och exploatering.
- Det är första gången en enda art (människan) driver en massutrotning.

6. Vilken grupp av människor är mest påverkade av klimatförändringar?

De som påverkas mest och som samtidigt bidrar minst till utsläpp är:

- människor som lever i fattigdom
- människor i de minst utvecklade länderna
- ursprungsbefolkningar, odlare och kustsamhällen

7. Vilken grupp av människor bidrar mest till en varmare planet?

Globalt är skillnaderna i utsläpp mycket stora. Enligt en rapport från Oxfam (2025) släpper en person från de rikaste 0,1 % i världen ut mer på en dag än en person från de 50 % med lägst inkomst gör på ett år.

En person från de rikaste 0,1 % i Sverige släpper i genomsnitt ut 198 ton CO₂ per person per år, 45 gånger mer än en person från de 50 % som har lägst inkomst.

8. Vad innebär en rättvis klimatomställning?

En rättvis klimatomställning betyder att:

- de som orsakat störst utsläpp tar störst ansvar
- klimatarbetet inte drabbar de fattigaste hårdast
- arbetare och samhällen får stöd vid omställning
- mänskliga rättigheter, jobb och trygghet tas hänsyn till samtidigt som utsläppen minskar.

Bilaga 2: Prioriteringslista

Vilka fem saker skulle ni välja om ni var tvungna att prioritera?

- Näringsriktig mat
- Rent dricksvatten
- Värdig bostad
- Utbildning
- Hälsovård
- Personlig hygien
- Transporter
- Kläder och skor
- Informationstjänster
- Fritidsaktiviteter
- Buffert för oväntade händelser

Bilaga 3: Påståenden till övning

Rangordna följande påståenden

- Ingen ska behöva betala priset för en kris de inte själva har orsakat.
- Klimaträttvisa är ett problem som kan lösas genom lagstiftning.
- Företagen bär ansvaret för att betala levnadslön till sina arbetare.
- Konsumenter bär ansvaret att ta reda på hur en vara produceras.
- Klimaträttvisa bör prioriteras mer inom svensk handel.
- Fairtrade är en viktig aktör som gör skillnad.
- Ökad tillväxt är den bästa fattigdomsbekämpningen.
- Den fria marknaden ska bestämma en varas pris.
- Det bästa för miljöns skull är att handla lokalt.
- Ansvaret för klimaträttvisa ligger främst på politisk nivå.

Bilaga 4: Världskarta

Blindkarta till Fördjupning 1.

Bilaga 5: Matsedeln

En skolmatsedel från Husumskolan i Örnsköldsvik, 1963.

